

23 november 2022

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Toekomstverkenningen hoger onderwijs – verkend...

Kijken naar de verbindingen met de vooropleidingen
En vooral: laten we overstappen op 'voltijd en volwassenen-onderwijs'!

1 Inleiding

Voor de zoomvakantie is door OCW na overleg met de VH en de UVN¹ (de eerdere VSNU) een bestuursakkoord opgesteld. Daarin wordt onder meer aangekondigd dat in het nu lopende studiejaar allerlei toekomstverkenningen plaatsvinden. Diverse ervan zijn dus al in gang gezet, maar we nemen toch nog de gelegenheid te baat om deze plannen te scannen en onder de loep te nemen. Daarnaast is vorige week door de minister een brief aan de Tweede Kamer gestuurd met een paar aanvullingen, naar aanleiding van vragen van politici. We hebben ook daaruit kunnen putten. Het geheel staat op de agenda van de commissie onderwijs op 24 november.

2 Twee invalshoeken

We gaan deze toekomstverkenningen niet compleet analyseren. Het is gewoon een kwestie van afwachten, om te bezien wat er al gaandeweg uit gaat rollen, vooral zo tegen het einde van dit studiejaar. Maar wat we wel doen is het kijken naar die plannen vanuit een tweetal invalshoeken, ook wel 'standpunten' te noemen:

- a. *Opsplitsen van het hoger onderwijsstelsel in 'voltijd' en 'volwassenenonderwijs'*, dat wil zeggen dat we als scenario gebruiken dat de varianten deeltijd en duaal worden gecombineerd met andere aanbiedingsvormen, gericht op allerlei doelgroepen naast voltijdse studenten die regulier een opleiding volgen. Overigens kunnen ook bij veel voltijdse opleidingen allerlei duale elementen worden ingebouwd, precies zoals de duale variant is ontstaan. Bij het volwassenen-onderwijs wordt derhalve de duale aanpak voor werkenden zoals die al gaandeweg door de jaren heen is ontstaan, gewoon ingebouwd.
- b. *Inspelen op de vooropleidingen havo, vwo en mbo*, inhoudende dat aanpassingen voor het hoger onderwijs moeten aansluiten op hetgeen aldaar gebeurt, dus zonder te zorgen voor een verwijdering. Daarbij speelt tevens mee dat voor het mbo een zeer ruim budget is uitgetrokken voor de komende vijf jaren, inclusief het zoeken naar leerlijnen richting het hbo.

In de behandeling van de plannen die horen bij de toekomstverkenningen, geven we vanuit deze invalshoeken ons commentaar, passend bij hetgeen daarmee wordt bedoeld. Het gaat om die specifieke mogelijkheden, toch ook wel om te voorkomen dat hele mooie plannen allerlei kanten gaan opvliegen. Het is van onze kant een bewuste keuze, als zodanig.

3 Volwassenenonderwijs (VON)

Het is wellicht goed even kort bij invalshoek a. stil te staan. We hebben daarvoor in een eerdere nieuwsbrief al uitgebreid een voorstel gedaan, maar we geven hier nog een paar van de redenen:

¹ De NRTO is hierbij niet betrokken, hoewel private hogescholen en universiteiten ook formele opleidingen aanbieden, en daarmee deel uitmaken van het stelsel voor het hoger onderwijs. Dat is op zichzelf jammer, zeker vanwege het feit dat er voortdurend wordt gesproken in het bestuursakkoord over private activiteiten, het flexibiliseren van leerwegen en het daarmee betreden van het 'level playing field' met bekostigde en private instellingen (rechtspersonen hoger onderwijs). Het zou zelfs kunnen inhouden dat allerlei scenario's straks al snel in de prullenbak gaan belanden en zullen leiden tot eindeloze discussies. Bij de verkenningen wordt de NRTO ook niet genoemd, in de TK-brief van 17 november. Wel noemt de minister onder meer de CDHO, NVAO en de studentenorganisaties.

- Deeltijd heeft z'n oorspronkelijke karakter en aanpak verloren, als we zien dat veel hogescho- len een werkkring voor de gehele opleiding eisen, jongeren toelaten die direct van het mbo of havo komen, alles opdelen in losse stukken, semesters aanbieden als korte programma's, en insteken op meer van dergelijke voorzieningen. Veel mensen die zich willen herscholen zijn dan niet meer overal welkom of toelaatbaar. Ook wordt niet altijd de wetgeving gevolgd.
- Duaal is eind vorige eeuw ingesteld als alternatief voor en variant op voltijd, maar er zijn ook veel duale opleidingen gekomen die zich richten op werkenden en ouderen. Daarmee komen regelingen rond de componenten onderwijs en beroepsvorming in de (wettelijke) knel.
- De drie varianten vallen volledig onder dezelfde kaders en regelingen. Ze worden in een accredi- tatie als een geheel gezien hetgeen een onmogelijke belasting op de onderliggende trajecten inhoudt, om zich van elkaar te onderscheiden op basis van doelgroepen.
- De macrodoelmatigheid is voor de varianten verschillend. Maar er gelden dezelfde criteria voor, inhoudende dat de argumenten voor deeltijd echt niet meer relevant zijn en dus niet altijd te gebruiken zijn. Bovendien kan een instelling die een licentie heeft voor variant A, zonder meer de varianten B en C invoeren. Daarmee wordt de betekenis van het beoordelen van de doelmatigheid volledig onderuit gehaald.
- Bij het 'level playing field' voor bekostigd en privaat onderwijs draait het vooral om deeltijd, met als gevolg het steeds meer koppelen van deze variant door bekostigde hogescho- len aan het aanbieden van bedrijfsgerichte scholingstrajecten, ook veelal op maat, zonder dat de overheid zou kunnen en moeten ingrijpen als daarvoor aanleiding is.
- Een apart aandachtsgebied is bovendien het zorgen van scholing voor zzp'ers, flexibele werk- krachten en andere groepen in onze samenleving die niet kunnen terugvallen op allerlei fond- sen voor scholing, in handen zijnde van werkgeversorganisaties en branches.

4 De toekomstverkenningen bekeken

We hebben de lijst met verkenningen in stukjes gehakt en in kaders geplaatst, gevolgd door onze kanttekeningen, met steeds na een kort commentaar geordend op basis van de twee invalshoeken: a. 'VT en VON' en b. 'Aansluiting'.

De volgende vraagstukken zullen in samenhang aan de orde komen, waarbij we steeds de relatie leggen met de positie van het Nederlandse hoger onderwijs in Europa en de rest van de wereld:

Het zijn wel erg veel vraagstukken, als je zo alles op een rijtje ziet staan. Ze kunnen uiteraard in een bepaalde samenhang aan de orde komen in het lopende studiejaar, maar het gaat er vervol- gens om ze allemaal te ordenen naar prioriteit, bruikbaarheid en mogelijkheden voor een volgtijde- lijke implementatie. Veel zaken kunnen met elkaar gaan conflicteren, in de tijd en qua uitwerking – en eigenlijk weten we dat ook wel zeker. Het is straks opletten geblazen, om alle ballen in de lucht te kunnen blijven houden.

In de brief van 17 november aan de TK heeft de minister in dit kader het volgende opgenomen: *'Zoals in het Bestuursakkoord is afgesproken, zal ik het eindrapport van de toekomstverkenning hoger onderwijs en wetenschap voor de zomer van 2023 naar uw Kamer sturen. In het najaar van 2023 zal ik vervolgens mijn visie geven op een toekomstbestendig stelsel van hoger onderwijs en wetenschap, en reageren op de in de verkenning benoemde oplossingsrichtingen. Ik verwacht dat we ons met deze verkenning beter kunnen voorbereiden op een dynamische en ongewisse toe- komst'*.

a. VT en VON

In veel landen wordt de splitsing tussen voltijdse opleidingen, gericht op jongeren in een duidelijk af te bakenen periode van hun leven, en de scholing voor volwassenen gebruikt om twee systemen in stand te houden. In principe gaat het om dezelfde opleidingsprofielen en graden, maar binnen de programma's kan zonder meer stevig worden gevarieerd.

Tevens zie je dat er bij VON niet meteen wordt gehamerd op het behalen van het gehele getuig- schrift, zeker als mensen naast een baan moeten studeren. Het kan gebeuren in allerlei stukken, met certificaten, om stap voor stap tot die graad te komen, als dat interessant genoeg is.

Laten we leren van die landen, om te bezien hoe het volwassenenonderwijs opnieuw gestalte kan gaan krijgen, maar dan ook wel nog steeds binnen een bekostigde context, nader te bepalen.

b. Aansluiting

We kennen in ons land een dubbel binair stelsel met 'havo/vwo' en 'hbo/wo'. De leerwegen naar een bachelorgraad duren in beide gevallen negen jaar, maar er moeten tevens allerlei kronkels worden ingebouwd om het overstappen te vergemakkelijken.

Het zesjarig maken van het havo zou betekenen dat het hbo een bachelorjaar dient in te leveren, dus dat gaat nooit gebeuren. Maar het is absoluut aan te raden om deze schakels onder de loep te gaan nemen, naast de routes havo-vwo-wo en havo-hboP-wo.

- Hoe kunnen Nederlandse instellingen gezamenlijk inspelen op de vraag naar talent in de jaren tot 2030, en de jaren erna tot 2040²?
Welke maatschappelijke transities vergen welke talenten?
Welke onderwijs (niveau 5 t/m 8 en eventuele nieuwe onderwijsvormen) en onderzoeks aanbod en -capaciteit is nationaal en regionaal nodig om aan die vraag te voldoen? Andersom geven instellingen met behulp van innovatie en onderzoek ook mede vorm aan de arbeidsmarkt van morgen.

Men heeft het over een periode van 17 jaren, verdeeld over twee stukken: 7 en 10 jaren. Denk even 7 resp. 17 jaren terug in de tijd, om te bezien wat er sinds 2016 resp. 2006 allemaal wel niet is gebeurd. Hadden we in 2006 scherp op het netvlies hoe het onderwijs in 2023 in elkaar zou zijn gestoken en wat we daarvoor allemaal in gang moesten en konden zetten?

Het is zonder meer goed om scenario's op te stellen met betrekking tot die maatschappelijke transities en de economische consequenties ervan, zodanig dat ze in ieder geval een flink aantal jaren mee zullen gaan. Maar ze dienen zodanig te zijn ingericht dat er ook relatief snel tot aanpassingen kan worden gekomen. In beide gevallen moet het onderwijssysteem sterk responsief worden gaan ingericht, zonder te verzanden in loshangende leerlijnen en met een aanpak waarop geen greep meer is te krijgen.

We hoeven overigens niet te verwachten dat binnen de European Higher Education Area (Bologna dus) nieuwe plannen zullen worden ontwikkeld. Dat zou kunnen voor niveau 8, maar er zijn geen internationale plannen zichtbaar aan de horizon.

a. VT en VON

Er zal altijd bij veranderingen op de arbeidsmarkt, dus ook bij transities die voortvloeien uit de aanpak rond het klimaat, energie, technologie en allerlei soorten disrupties, moeten worden bezien wat dit betekent voor de scholingsvormen. Vertalingen naar voltijd, met de daarbij behorende opleidingen, zullen andere gevolgen hebben dan de wijze waarop voor werkenden en anderen al dan niet binnen het arbeidsproces vormen van scholing zijn in te vullen.

Omdat bij voltijd met langere nominale doorlooptijden wordt gewerkt, kan binnen het programma als geheel worden bezien welke componenten zich lenen voor snelle actualisatie. Bij VON is dat nu juist het uitgangspunt, door elk onderdeel op zich geschikt te laten zijn voor aanpassingen, waarbij er uiteraard ook eenheden zijn die zich nadrukkelijk richten op het behouden van de samenhang en het behalen van de eindtermen op het juiste niveau.

Er wordt gesproken over nieuwe onderwijsvormen op de niveaus 5 tot en met 8. Daar zit ongetwijfeld het plan voor de Professional Doctorate bij. Maar je kunt dan ook denken aan vormen zoals:

- *Higher Apprenticeships Ad* d.w.z. programma's voor jongeren die (gaan) werken in bepaalde functiegroepen waarbij naast het verwerven van competenties op de werkplek allerlei certificaten worden behaald, behorend bij kleine programma's. Dat is daarmee geen duale aanpak waarbij iemand de status van student heeft, maar specifiek een inrichting voor werkenden waarbij scholingseenheden worden aangepast aan de beroepen. Het geheel voldoet aan de eisen die voor alle andere varianten gelden en worden gebruikt bij de accreditatie.
- *Een deeltijdse opleiding van 120 studiepunten binnen het wetenschappelijk onderwijs*, dus een deeltijdse Ad, zodanig dat deze bij een universiteit in drie jaren is te doorlopen. Nu vergt een deeltijdse bacheloropleiding vijf of zes jaren, en die opzet is niet meer van deze tijd. Deze Ad

² In het oorspronkelijke document staat 2050. In de brief aan de TK van 17 november met nadere gegevens en antwoorden op vragen van de politici staat 2040. We hebben dus dat jaar maar genomen.

geldt dan niet voor voltijdse studenten aangezien zij veel meer zijn gericht op de route Bachelor-Master.

Wat dat laatste punt betreft, dus de route BaMa die eigenlijk als regulier wordt gezien voor het aanbod in het wetenschappelijk onderwijs, is het zo dat de TK ook aandacht vraagt voor de positie van de wo-bacheloropleiding. In de brief van 17 november stelt de minister: *'Wo-bachelor als eindopleiding' wordt meegenomen onder 'aansluiten bij de vraag van de arbeidsmarkt' en onder 'student op de juiste plek'.*

b. Aansluiting

Het kijken naar het hoger onderwijs is op zichzelf prima, maar het is van belang om te bezien wat dit betekent voor doorlopende leerlijnen vanuit de vooropleidingen. De zgn. beroepskolom komt tevens weer om de hoek kijken, vooral vanwege de sterk groeiende focus vanuit het mbo op het gaan doen van Ad-opleidingen, in combinatie met de optie om in voorkomend geval in twee jaren de Bachelor te behalen³.

Maar het betekent ook dat hbo-bacheloropleidingen relatief gezien sterker zullen gaan leunen op de instroom vanuit het havo, en mogelijk daarmee op vwo'ers die praktisch onderzoek doen en de daarbij passende vorm van onderwijs de voorkeur geven boven het volgen van een wo-opleiding.

In het algemeen moet worden bezien wat aanpassingen in het hoger onderwijs met betrekking tot het opleiden voor nieuwe beroepen en 'verschuivende' huidige werkzaamheden gaan inhouden voor keuzes die leerlingen maken in het havo en vwo. Er moeten profielen worden gekozen, ook om te kunnen voldoen aan de toelatingseisen (en die kunnen ook veranderen).

Tevens kijken ze, samen met de dekanen, naar de voorspellingen voor de arbeidsmarkt. Maar als duidelijk is dat beroepen, functies en werkzaamheden steeds sneller moeten worden aangepast als het gaat om de benodigde competenties, is het nog maar de vraag of dergelijke voorspellingen in alle gevallen betrouwbaar en dus volledig bruikbaar zijn.

Dat vraagt om een systeem waarbij leerlingen en studenten snel kunnen switchen, bijvoorbeeld na een Ad een Bachelor gaan volgen in een andere richting. Ook het kunnen doen van alleen maar een bundel korte programma's met certificaten, na het hebben afgerond van een formele opleiding, is een optie om sneller in te spelen op nieuwe competenties die hard nodig blijken te zijn.

- Hoe komen we tot duidelijker profilering en positionering van hbo en wo om ieders sterkte te benutten en optimale complementariteit te bewerkstelligen, ook in relatie tot de onderwijsketen en het onderwijsaanbod op bachelor- en masterniveau?
Hoe zorgen we er daarbij voor dat studenten de voor hen meest passende keuzes maken?
Hoe kan het hbo aantrekkelijker worden voor de beroepsgerichte vwo'er?
Hoe behouden we de kracht van de verwevenheid tussen onderwijs en onderzoek binnen de universiteiten?
Benutten we het binaire stelsel goed en in hoeverre is fundamentele herziening daarvan wenselijk?

Dit draait eigenlijk om de vraag of we het binaire systeem moeten behouden en verder kunnen gaan benutten. Stel dat we in ons land hogescholen en universiteiten alleen nog maar in wettelijke zin als universiteiten zouden gaan zien, dan is snel na te gaan welke mogelijkheden verloren gaan, om het zo maar te zeggen. In het buitenland zijn voorbeelden genoeg te vinden van negatieve effecten, mede gekoppeld aan een sterke drang naar academisering ('academic drift'). Het bete-

³ In de Kamerbrief van 17 november gaat de minister op verzoek van de TK in op het meenemen van het mbo in deze toekomstverkenningen. Daarbij stelt hij het volgende: *In het debat heeft uw Kamer ook gevraagd naar de positie van het mbo in de toekomstverkenning. Zoals ik vaker benadruk zie ik het vervolgonderwijs niet als hiërarchisch geordend, maar staan mbo, hbo en wo naast elkaar als in een waaier. Ook voor het mbo is het belangrijk te verkennen wat er op lange termijn nodig is. Ik start daarom, zoals ik in de Inzet Werkagenda mbo heb aangekondigd, ook voor het mbo een toekomstverkenning. De verkenning wordt in nauwe samenhang met de toekomstverkenning hoger onderwijs en wetenschap uitgevoerd, zodat er een integrale visie kan ontstaan op beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap. Tevens is een interdepartementaal beleids-onderzoek gestart voor het mbo, met als doel om beleidsopties voor het mbo in beeld te brengen (onder andere voor krimp, onderwijskwaliteit en aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt).*

kent dat er allerlei (nieuwe) gaten in het gehele systeem gaan ontstaan die weer op een of andere wijze moeten worden ingevuld.

Ook houdt dit in dat twee sectoren met hun eigen sfeer, cultuur, historie en aanpak in elkaar dienen te worden geschoven en dat is in ons land bij bestuurlijke samenwerkingsverbanden geen onverdeeld succes geworden. Het betekent het verspillen van veel geld, energie en menskracht.

Overigens mag zeker wel worden opgemerkt dat veel deze toekomstverkenningen worden opgehangen aan de positionering van het wetenschappelijk onderwijs. Als die insteek in de verdere uitwerking tot uiting komt, worden er veel kansen gemist voor het versterken van het binaire stelsel, door de eigen krachten van het hbo en wo te benutten. Het gaat daarbij vooral om de doelgroepen die we kennen in ons land en daarmee nadrukkelijk op een bepaalde maat zijn te bedienen.

a. VT en VON

We hebben met het havo en vwo ook een binair vo-systeem. Als hbo en wo zouden worden samengevoegd heeft dit verregaande consequenties voor het voortgezet onderwijs. Hoe om te gaan met de instroom vanuit het mbo, nu naadloos? Moeten havo en vwo ook in elkaar geschoven worden?

In het algemeen wordt daarom aangeraden om herzieningen in het hoger onderwijs te koppelen aan mogelijke effecten voor a.s. studenten. Die jongeren moeten steeds lastige keuzes maken, al gaandeweg hun opleiding. In die leerwegen kunnen gericht activiteiten worden ingebouwd zodat ook alvast kan worden voorgesorteerd op wat het beste past in het hoger onderwijs.

Laat men ook eens kijken naar Vlaanderen. Daar bestaat alleen het zesjarige Algemeen Secundair Onderwijs (ASO), zodanig dat iedereen die het diploma ervan heeft naar een hogeschool dan wel universiteit mag doorstromen. Dat betekent dat er veel studenten uitvallen of switchen. Maar ook dat de instroom in niveau 5 aldaar (Graduaat, Associate degree) de laatste jaren sterk groeit, vooral om als student vervolgens te bezien wat de beste voortzetting is.

Voor het volwassenenonderwijs zal een andere insteek nodig zijn, wetende dat het aanbod ervan bij de universiteiten niet erg groot is en sowieso compleet anders wordt ingestoken. In het onderzoek naar een andere aanpak kan en moet als het ware het hbo leidend zijn, om vervolgens te bezien in welke situaties een aanvullend stuk scholing op wetenschappelijk niveau handig is. Ook kunnen deeltijdse hbo-masteropleidingen een andere karakter krijgen, als bijvoorbeeld een partner-universiteit onderwijsseenheden kan en mag aanleveren, om maar iets te noemen.

b. Aansluiting

Het meest opvallende hierbij is de vraag hoe het hbo aantrekkelijker kan worden gemaakt voor de beroepsgerichte vwo'er. Men zal ongetwijfeld 'praktijkgericht' bedoelen, want ook met een academische opleiding moet simpelweg een beroep kunnen worden uitgeoefend.

Het lijkt erop dat moet worden gezocht naar een opzet binnen het hbo waarmee vwo'ers als het ware worden 'gelokt', met allerlei opleidingen die ook in het wo een praktische component kennen. Die vraag betekent overigens meteen dat de overheid het binaire stelsel in stand wil blijven houden. Maar wellicht kunnen er in de komende jaren hbo-opleidingen worden ingesteld waarbij universiteiten een specifieke academische inbreng hebben, als het ware een mix van hbo en wo.

Wat mogelijk kan gaan meespelen is dat het aantal mbo'ers op niveau 4 daalt en tevens de voortzetting richting de Ad nog aantrekkelijker wordt – zeker als die mbo'ers merken dat deze groep studenten het goed doet. Het aantal havisten in de bacheloropleiding zal daarmee relatief gezien sterk stijgen, ruimte makend voor een aanpak met meer onderzoek en andere zaken die vwo'ers ook best willen gaan doen. Wat in ieder geval niet moet gebeuren is dat het hbo een alternatief wordt voor uitvallende wo-studenten...

Overigens moet hierbij ook zonder meer worden gekeken naar de groep met havisten die via de hbo-propedeuse dan wel het vwo naar de universiteit willen gaan. Daarvoor moeten ook werkbare leerwegen en bijpassende constructies te bedenken zijn, met een paar aanpassingen binnen het systeem.

En laten we dan ook maar niet de dekanen en studiebegeleiders in het voortgezet onderwijs en mbo vergeten, als dit allemaal gaat leiden tot aanpassingen. Ze moeten allemaal worden bijgeschoold, denken we, om hun leerlingen goed te kunnen informeren.

- Hoe combineren we een goede internationale positionering van instellingen en een groeiende instroom van internationale studenten met een goede balans met de omgeving zoals huisvesting, met behoud van het Nederlands als academische taal?

Er valt veel te zeggen over wat hier staat, maar dat gebeurt al in de media – zelfs in commentaren van hoofdredacteuren, scherp ingestoken. Daarom hier van onze kant alleen maar een verwondering bij hetgeen wordt gesteld over de taal, dus Nederlands als de taal van het wetenschappelijk onderwijs... Dat geldt toch ook voor het hbo? Het is overigens verbazingwekkend dat hier staat dat het gaat om het 'behoud' van onze taal... Het is toch wettelijk niets anders dan dat het Engels alleen maar kan worden ingezet als het leidt tot een duidelijke meerwaarde voor de opleiding?

Nu is het zo dat in de recente brief van 17 november de volgende aanvullende opmerkingen staan, op basis van vragen vanuit de TK dienaangaande:

- *'Het 'behoud van Nederlands als academische taal' hangt uiteraard samen met internationale positionering maar ook met de ontwikkeling van kennis en de maatschappelijke vraag naar hoger opgeleiden'.*
- *'De toekomstverkenning adresseert internationalisering in relatie tot fundamentele vragen over studentstromen, binariteit, profilering, arbeidsmarkt en bekostiging. Beheersing van de internationale studentenstroom is echter, zoals u mij ook in het debat op het hart gedrukt hebt, een kwestie die maatregelen met direct effect vraagt. Allereerst wil ik benadrukken dat ik in het Bestuursakkoord afspraken heb gemaakt met de universiteiten over maatregelen die zij zelf kunnen en moeten nemen. Dit betreft het terughoudend zijn met werving van internationale studenten, eerlijke voorlichting over onder andere de beperkte beschikbaarheid van huisvesting, terughoudend zijn met het wijzigen van de onderwijstaal naar Engels, en het ruimte geven voor meertaligheid in het onderwijs.*

Ik zal, in een brief internationalisering die u in februari 2023 kunt verwachten, ingaan op maatregelen die ik kan nemen om de internationale studentenstroom te beheersen. Te denken valt dan aan opties ten aanzien van capaciteitsmaatregelen en onderwijstaal. Op dit moment organiseer ik hiertoe een aantal bijeenkomsten om visies van experts en belanghebbenden over internationalisering op te halen, met een nadruk op de (op te lossen) knelpunten op de kortere termijn'.

a VT en VO

Binnen het volwassenonderwijs zal in vrijwel alle gevallen gaan om mensen die hier in Nederland werkzaam zijn en dus opleidingen volgen in het Nederlands. Maar er zullen ook best veel mensen zijn die hier een baan zoeken en vinden, en dan graag scholing willen volgen. Daarbij zal het niet direct gaan om een complete formele opleiding. Het doen van kortere programma's met het behalen van certificaten ligt dan veel meer voor de hand. In hoeverre deze in het Engels kunnen worden aangeboden is dan te bezien. Private aanbieders kunnen daarbij zonder meer een rol spelen.

b Aansluiting

Er is op zichzelf niet zoveel te zeggen over de gevolgen van de internationalisering voor de aansluiting zelf, voor de studenten in het Nederlandse mbo en voortgezet onderwijs, zolang niet helder is wat de plannen zijn voor eventuele aanpassingen.

Een punt dat wel verder onder de loep kan worden genomen is de wijze waarop a.s. internationale studenten worden beoordeeld als het gaat om de toelatingseisen: diploma, profiel en alle andere zaken die gelden voor Nederlandse instromers.

Daarbij gaat tevens meespelen op welke wijze buitenlandse a.s. studenten worden geconfronteerd bij het wegwerken van deficiënties. Mogen ze dat ook in het eerste leerjaar doen, zoals dat mogelijk is conform de wet? Er moet helder zijn wat de consequenties zijn als dat wegwerken niet (op tijd) lukt en de student de opleiding dient te verlaten. Kortom, er zal ook in de plannen aandacht dienen te worden geschonken aan een gelijke behandeling en absolute duidelijkheid voor buitenlandse studenten over waar ze tegenaan kunnen lopen.

Als we streven naar beter voorspelbare en stabiele studentenaantallen, hoe garanderen we dan de optimale toegankelijkheid van het stelsel en de 'student op de juiste plek'?

Interessant doel, het streven naar meer inzicht in studentenaantallen. Dat ze voorspelbaar moeten zijn is voor de hand liggend, maar stabiel, dat is heel andere koek... Dat is namelijk echt niet een doel op te nemen in dit soort plannen, lijkt ons – het gaat zoals het komt en gaat. Het is dan ook een kwestie van de korte en lange termijn voorspellingen in trends om te zetten, en op basis daarvan zo goed mogelijk te handelen.

a VT en VON

Een aspect dat we graag zien meegenomen worden in de verdere analyse is het gedrag dat bezitters van een Ad-diploma vertonen ten aanzien van het gaan doen van een bacheloropleiding, en dan vooral wanneer en waar. Er zullen steeds meer van deze volwassenen komen, met het recht om een bacheloropleiding te gaan doen – en die in veel gevallen ook flink wat geld in het laatje brengen voor een hogeschool.

Maar als die volwassenen de bacheloropleiding in deeltijd gaan doen, ontvangen ze geen studiefinanciering meer. En als ze zich inschrijven bij een private aanbieder, hoeft de overheid niets te financieren, en ook geen diplomabonus uit te keren. Dat kan inhouden dat er schommelingen gaan optreden in het budget voor het hbo – nu nog niet zo erg opvallend maar het kan heel anders gaan uitpakken in de toekomst⁴. Bovendien mogen ze dan nog steeds een tweede bacheloropleiding gaan volgen, bekostigd.

Er zal derhalve ook moeten worden gezien hoe de toegankelijkheid voor deze groepen in stand blijft, met een aanvullend programma om de Bachelor te behalen.

b Aansluiting

Het is wel een vraag wat onder 'optimale toegankelijkheid' dient te worden verstaan en welke criteria worden gehanteerd bij het vaststellen van wat optimaal is? Het systeem kan van vele kanten worden gezien, gelet op de a.s. student maar ook op de inrichting die een opleiding nastreeft. Wat kan meespelen is dat we te maken hebben met een nieuwe invulling van de wettelijke regeling voor de nadere vooropleidingseisen maar die zit zodanig krom in elkaar dat een en ander praktisch gezien niet werkbaar is. Het zou goed zijn om dit alles nog weer eens scherp onder de loep te gaan nemen.

Een situatie die ook met de toegankelijkheid van doen heeft, is het hebben van twee startmogelijkheden in het hbo, de Ad en de Bachelor. Het lijkt erop dat eigenlijk straks naast elke bacheloropleiding er wel een of twee inhoudelijk verwante Ad-opleidingen beschikbaar zullen zijn en komen. Dat betekent dat die bacheloropleidingen rekening moeten houden met instroom van Ad-gediplomeerden, via het maken van een aanvullend programma dat op de Ad voortbouwt.

Hoe behouden we onze vooraanstaande internationale positie en zorgen we tegelijkertijd voor een stevige worteling van het hoger onderwijs en onderzoek in de regio en maximale benutting van de onderwijsinfrastructuur, ook in het licht van (regionale) krimpsenario's?

Hetgeen hier als ontwikkelingen tegenover elkaar wordt gezet, vormt geen tegenstelling. Het is simpelweg een kwestie van beide doen, om na te streven. Regionale, nationale en internationale ontwikkelingen kennen elkaar versterken, aanvullen en ook in evenwicht houden. Er is geen sprake van keuzes maken.

De vraag is tevens of tegen elke prijs die internationale positie moet worden verdedigd, als blijkt dat de kracht van een instelling vooral zit in het bedienen van doelgroepen die te zien zijn als de steunpilaren ervan. Dat kan via het hebben van netwerken met het bedrijfsleven en organisaties die juist in maatschappelijk opzicht zorgen voor een prettig, sociaal en veilig klimaat binnen het geheel aan onderwijs. Dat betekent ook het inspelen op de vooropleidingen en het betrokken zijn bij allerlei vormen van 'levenlang ontwikkelen'.

Het maximaal gebruiken van de infrastructuur voor het onderwijs heeft ook te maken met de aanwezigheid van andere instellingen, in alle andere sectoren. Ook mag daarbij worden gedacht aan private aanbieders en – niet te vergeten – bedrijfsscholen, als mogelijke aanvulling op hetgeen in de formele context wordt aangereikt aan iedereen die iets met scholing wil doen.

⁴ Natuurlijk geldt dit ook voor de optie die een bachelor heeft om een bekostigde masteropleiding te gaan doen. Het gaat daarbij echter om relatief weinig studenten, met een duidelijk stabiele instroom. Maar ook dit is toch ook wel iets om in de gaten te houden, als het gaat om het 'levenlang ontwikkelen'.

We hebben een kleine, overzichtelijk en hanteerbaar land. Het betekent dat niet overal alles moet worden aangeboden. Er kan ook best worden gewerkt bij scholing met hybride vormgevingen en blended learning. Het is van belang om een keer heel goed te analyseren alwaar welke sectoren het beste floreren, welke varianten passen bij de doelgroepen, welke niveaus het meest worden gevraagd en op welke wijze de macrodoelmatigheid daarbij kan gaan aansluiten. Ook het inzetten van online onderwijs en werkplekleren (duale vormen) zal in combinatie daarmee van pas komen.

a VT en VON

Er wordt gesproken over regio's waarbij in de komende tijd sprake zal zijn van krimp, naast hetgeen al zichtbaar is in bepaalde delen van ons land. Het is goed om daarbij niet alleen maar te denken vanuit het voltijdse onderwijs, dus de aanwezigheid van voorzieningen voor jongeren. Het hebben van hoger onderwijs en dan vooral het hbo (en dan weer daarbij de Ad als een interessante optie) kan ook worden gekoppeld aan het gaan zorgen voor instellingen die zich vooral richten op het onderwijs voor werkenden, met regelmatige scholing en andere vormen waarbij een vorm van publieke bekostiging ook voor maatwerk kan worden ingezet.

Er is van onze kant al vaker gepleit voor het opzetten van de Professional Associate Colleges, zoals de vestigingen met Ad-opleidingen in Roosendaal, Dordrecht en andere plekken waar juist ingespeeld kan worden op een erkende vorm van op- en bijscholing. Dat vergt wel een eigen wet- en regelgeving voor PAC's, ook om het mogelijk te maken dat er certificaten zijn te behalen – een aanpak die nu nog niet mogelijk is. Kan er een experiment van worden gemaakt?

b Aansluiting

Het is zeker van belang om te kijken naar wat er regionaal al is en wat er eventueel aan dient te worden veranderd. Zo kan er - in samenhang met wat hierboven al is gezegd voor het volwassenenonderwijs - worden gekeken naar het aanbieden van voltijdse hbo-opleidingen. Dan mag het ook alleen de Ad zijn in bepaalde varianten, op plaatsen waar een ROC zit – zeker als er voldoende mbo'ers en havisten zijn die graag in de eigen regio voor dergelijke opleidingen willen kiezen. Dat kan ook zijn omdat er ter plekke voldoende werk is te vinden.

- Hoe komen we tegemoet aan de vraag naar meer flexibel hoger onderwijs?
Er lijkt een groeiende vraag naar personalisering van het onderwijs, in tijd, vorm en inhoud. Daarnaast is er meer behoefte aan kortere-/maatwerk opleidingstrajecten met het oog op om- en bijscholing (leven lang ontwikkelen).
Dienen deze ontwikkelingen als onderdeel van of naast diploma-gerichte onderwijs een plek te krijgen?
En vergt dit nieuwe en/of minder wet- en regelgeving, zoals bijvoorbeeld voor macrodoelmatigheid en accreditatie?

Een belangrijke zaak die hier wordt genoemd, maar eigenlijk helemaal niet nieuw. Uit het verleden is bekend dat discussies over het flexibiliseren en dan vooral het aanbieden van trajecten die niet leiden tot een formeel diploma, al snel verzanden. Een bekend begrip dat direct opduikt is het 'level playing field', met als aanleiding dat een bekostigde instelling zich privaat gaan opstellen met allerlei scholingsproducten die onder de kostprijs van een private aanbieder in de markt zijn te zetten.

Een volgend aspect is dan of de bekostigde instellingen zich moeten richten op volwassenen of ook jongeren. Private hogescholen kunnen het simpelweg allebei doen, met formele opleidingen en allerlei stukken ervan, dus met het afgeven van certificaten. Ook daarmee moet rekening worden gehouden, als de overheid graag wil gaan zorgen voor het verdelen van de markt voor onderwijs dat niet op een getuigschrift of graad is gericht.

De laatste zin over macrodoelmatigheid en accreditatie heeft uiteraard te maken met de wens van instellingen, en vooral hogescholen, om in z'n geheel verantwoordelijk te mogen zijn voor het opzetten, verzorgen en uitbreiden van het aanbod – een vorm die een 'Degree Awarding Power' met zich meebrengt.

Het moet dan leiden, vinden ze, tot een bekostiging van alles wat zo zonder tussenkomst van de CDHO en NVAO in de markt wordt gezet. Je kunt dan eigenlijk gaan spreken van een publiek-private samenwerking tussen de overheid en de sector voor het hoger onderwijs... We zullen zien hoe dit allemaal in het pak wordt gestoken.

a VT en VON

Als de overheid gaat besluiten om het volwassenenonderwijs een eigen wetgeving toe te kennen, zal daarmee gericht aan de flexibilisering kunnen worden gewerkt. Met de huidige varianten deeltijd en duaal, hun eigen structuur kennende, moeten er steeds weer keuzes worden gemaakt, leidend tot allerlei onduidelijke kaders, en eigen regelingen.

b Aansluiting

Voor de voltijd zal de overheid zeer terughoudend dienen te zijn als het gaat om het flexibiliseren van leerwegen. Flexstuderende voor degenen die koud van het havo of vwo komen, betekent nadrukkelijk het maken van keuzes die in vrijwel alle gevallen niet of nauwelijks zijn te overzien. Ook het uit elkaar trekken van programma's houdt vaak in dat de noodzakelijke samenhang verloren gaat, hetgeen juist veel houvast kan bieden voor degenen die in deze fase van hun leven best fouten mogen maken maar waarbij de impact daarvan kan soms desastreus zijn.

En laten we ook niet het sociale aspect van het studeren uit het oog verliezen, wetende dat na het afronden van de studie er nog veel meer dan veertig jaren staan te wachten met werken, leven, zoeken, scholen...

Bij het versterken van flexibel aanbod en het vergroten van deelname daaraan zullen wij expliciet met de instellingen en andere betrokkenen op zoek gaan naar betere benutting van bestaande mogelijkheden en het creëren van nieuwe kansen, zoals het verder ontwikkelen en benutten van het alumni-beleid en het beter beschikbaar maken van opleidingen (of onderdelen daarvan) voor werkenden, onder meer door vergroting van de flexibele deeltijd- en duale trajecten in aansluiting op de behoeften op de arbeidsmarkt.

Op welke wijze kan het onderwijsveld bijdragen aan de maatschappelijke opgaven door om-, na- en bijscholing en zorgdragen dat voor professionals de nieuwste inzichten vanuit onderzoek beschikbaar kunnen worden gesteld?

Veel van hetgeen hier staat is eigenlijk al aan de orde gesteld in de voorgaande plannen en de daarmee in gang gezette en nog te zetten verkenningen. Wat echter opvalt is de koppeling van het hebben van een meer flexibel aanbod aan het alumni-beleid als het gaat om de deelname daaraan – en dan denken we aan de betrokkenheid van het bekostigd hoger onderwijs.

Dat is echt iets nieuws, zeker als de overheid het hanteren daarvan als een soort 'eis' gaat zien voor het invoeren van mogelijkheden om die doelgroep te gaan bedienen. De instelling zou dan een aantoonbaar systeem moeten hebben om alumni te volgen en daarbij ook een bepaald aanbod te kunnen doen. Daaraan te koppelen valt tevens het monitoren van hetgeen ze zijn gaan doen en wat de concrete resultaten zijn, zeker interessant als ze niet inhoudelijk doorstromen naar een hoger niveau of kiezen voor bijvoorbeeld het gaan doen van niet-formele scholingstrajecten.

Er zal uiteraard wel een keuze moeten worden gemaakt als het gaat om mogelijkheden voor alumni. Een van de opties is de betrokkenen de kans te geven terug te gaan naar de voormalige hogeschool of universiteit en daar op een bepaalde contractbasis een vorm van bij- en herscholing te volgen. Maar er zijn ook andere constructies mogelijk.

a VT en VON

In vorige nieuwsbrieven hebben we al eerder een voorstel gedaan voor het kunnen laten volgen door alumni van onderdelen van de opleiding die ze als laatste hebben afgerond. In het kort komt het erop neer dat binnen een periode van vijf jaren iedereen terug mag gaan naar een instelling die deze opleiding aanbiedt, om bepaalde eenheden nog een keer te volgen, vooral als die in de tussentijd behoorlijk zijn aangepast. Het is een vorm van bijscholing, ook leidend tot een addendum bij het diplomasupplement over hetgeen is 'hernieuwd'.

Deze aanpak kan gaan vallen onder het VON, ook voor degenen die niet werken, zzp'er zijn of op zoek zijn naar een andere werkomgeving. Een constructie waarbij de betrokkenen aanschuiven bij een groep reguliere studenten, kan leiden tot weinig extra kosten, en dus ook tot een beperkt budget dat de overheid ter beschikking kan stellen.

Zoals gezegd, het moet allemaal gebeuren binnen een bepaald goed vast te stellen kader, in samenspraak met de betrokken instellingen en een transparant register met de alumni. Maar dat is allemaal verder uit te zoeken.

b Aansluiting

Deze zaken hebben geen direct gevolg voor de aansluiting, voor degenen die van het mbo, havo dan wel vwo doorstromen naar het hbo of wo. Hier past alleen wel de opmerking dat er nog steeds moet worden voorkomen dat jongeren direct na het behalen van hun diploma instromen in deeltijdse opleidingen – en dan deeltijd in de vorm waarbij iemand al een tijd heeft gewerkt en vervolgens een formele opleiding volgt naast de baan, mogelijk deels op basis van werkplekleren⁵. Daarvoor bestaat namelijk de duale vormgeving, om ervoor te zorgen dat de werkcomponent nadrukkelijk in formele zin kan worden geborgd in samenspraak met de werkgever.

Ook wordt verkend hoe publieke en private aanbieders, ieder vanuit eigen rol en verantwoordelijkheid, elkaar kunnen versterken op het gebied van LLO.

Tevens zal worden uitgewerkt hoe open education, online aanbod en blendend learning voor werkenden bij kunnen dragen aan leven lang ontwikkelen.

Bij beantwoording van deze vragen sluiten we aan op de brief voor leven lang ontwikkelen, die de minister PVO samen met de bewindspersonen bij SZW en EZK na de zomer presenteert.

Ook hierbij kan worden gesteld dat er een overlap bestaat met eerder vermelde verkenningen. Maar juist hierbij is het van belang om helder te hebben wat onder 'private aanbieders' dient te worden verstaan in het kader van dit akkoord – mede omdat de NRTO hierbij niet is betrokken.

We hebben aanbieders die puur en alleen maar een aanbod hebben waarvoor het volledige bedrag dient te worden betaald, dus zonder een bekostiging van de overheid. Er kunnen wel subsidies zijn zoals scholingsfondsen, de regeling voor STAP, constructies via de belasting, vouchers en andere constructies, maar die tellen we dan even niet mee.

Daarnaast hebben we twee duidelijk andere vormgevingen:

- Private activiteiten onder de vlag van de bekostigde instelling, een aanpak die moet passen bij de regels voor de helderheid en doelmatigheid – en die dient aan te sluiten bij wat de WHW stelt ten aanzien van dergelijke activiteiten in het verlengde van de doelstellingen die zijn gekoppeld aan het hbo en wo;
- Het hebben van een private instelling voor hoger onderwijs (rechtspersoon) onder hetzelfde bestuur als de bekostigde instelling dan wel door een nauwe vorm van samenwerking rond het aanbieden van bepaalde opleidingen en andere scholingstrajecten.

De overheid zal hiermee rekening dienen te houden, om te bezien wat al dan niet mogelijk is om deze constructies te gebruiken voor de geformuleerde doelstellingen als het gaat om het levenlang ontwikkelingen. Uiteraard komen daarnaast de private instellingen in beeld, om te bezien hoe die aanbodmarkt valt te combineren met hetgeen mogelijk aan bekostigde instellingen wordt toegestaan. Dat zal niet eenvoudig zijn, heeft de geschiedenis geleerd.

Een belangrijke rol zou het NLQF kunnen gaan spelen, maar dan gaat het toch om een groep aanbieders die bereid zijn om hun non-formele kwalificaties een niveau mee te geven. Daarnaast hebben we heel veel (kleine) instellingen die maatwerk leveren, voor functies waarbij de werkzaamheden niet zijn vast te pinnen op een bepaald niveau, mede omdat de vereiste competenties zich door alle niveaus heen bewegen.

Bovendien zijn er heel veel kwalificaties en beroepsopleidingen die hun status ontleen aan een branche of beroepsvereniging, met een eigen groep met instituten en examenbureaus. Daarmee kan sneller een programma worden aangepast, als de functies dat vereisen.

Kortom, het bekende 'level playing field' is niet zomaar even af te bakken voor de plannen in dit akkoord. Vervolgens moeten er 'opstellingen' worden gemaakt, om de belangrijkste spelers te kunnen laten meedoen. En dan is er, zoals als gezegd, nog veel meer dat elders plaatsvindt, inhoudende dat de spelregels helder dienen te zijn. Op dit moment is er nog nadrukkelijk sprake van het hebben van allerlei 'grijze gebieden', een situatie die dan over enige tijd niet meer kan voorkomen.

⁵ Recent heeft de NVAO een notitie laten verschijnen als handreiking voor panels die opleidingen beoordelen waarbij werkplekleren onderdeel is van het programma. Daarbij is niet helder of het gaat om deeltijd dan wel duaal. Voor de duale opleidingen is er sprake van een component waarbij een werkplek nodig is om een bijdrage te leveren aan het verwerven van de competenties. Bij deeltijd is er ook een optie om de werkplek bij de studie te betrekken, maar daarover staat verder niets in de wet. Opmerkelijk dus... en daaraan moet ook iets worden gedaan...

Anders gezegd, als hogescholen en universiteiten meer grip willen hebben op het invullen van scenario's voor het levenlang ontwikkelen, moeten zij in samenhang daarmee voor de volle honderd procent transparant opereren.

a VT en VON

Het gaat hier over volwassenenonderwijs. Maar het is dan ook weer interessant om te bezien wanneer jongeren onder deze doelgroep kunnen worden geschaard. Het is verleidelijk om bijvoorbeeld mbo-afgestudeerden niet een formele opleiding te laten volgen maar meteen in een traject te plaatsen waarbij sprake is van een flexibele aanpak. We zouden de overheid willen adviseren hiervoor een specifiek duale variant te gaan ontwikkelen, zoals het Higher Apprenticeship dat in allerlei andere landen is ontwikkeld d.w.z. een baan aanvullen met certificaten, een context die zeker past bij degenen die een BBL-route hebben gevolgd.

Overigens zouden we OCW willen aanraden om voor het volwassenenonderwijs een permanente landelijke adviesraad in te stellen met vertegenwoordigers van alle betrokken ministeries, aangevuld met een aantal onafhankelijke experts – met onder meer lectoren.

b Aansluiting

Hierover is naast wat hier bij a. is gezegd, weinig te vertellen. Uiteraard zullen alle nieuwe constructies die in het hoger onderwijs zullen worden opgenomen, dienen te worden bekeken op de consequenties voor de aansluiting.

- Hoe zorgen we dat de initiatieven binnen instellingen ten aanzien van sociale- kennis- en cyberveiligheid structureel ingebed worden?
Hoe kunnen we daadwerkelijk voor een cultuurverandering zorgen die tot bewustwording en aanpassingen in het denken en handelen op de werkvloer en in het onderwijs leidt?
Hoe scheppen de overheid en de kennissector samen de voorwaarden voor veilige kennisontwikkeling en -uitwisseling in een veranderende geopolitieke context?
Hoe zorgen we ervoor dat zowel de bewustwording als de weerbaarheid van de Nederlandse kennissector ten aanzien van statelijke dreigingen structureel worden verhoogd?

Het zijn bijzonder belangrijke zaken die hier aan de orde worden gesteld. Voor onze beschouwing zullen we ze niet gebruiken, mede gelet op het feit dat hierbij politieke stellingnames nodig zijn.

- In hoeverre is de bekostigingssystematiek nog passend bij en ondersteunend aan de opgaven van de hoger onderwijsinstellingen?
Kan capaciteits-, regio- of missiebekostiging bijdragen aan meer stabiliteit, profilering en samenwerking?
Hoe zorgen we er voor dat instellingen optimaal samenwerken en hun profiel scherper kiezen om aan te sluiten bij maatschappelijke transitie, strategische regionale ambities en nationale en internationale belangen van Nederland?

Het gaat hierbij om een aantal aspecten van het bekostigde onderwijs die naar onze mening onder de loep kunnen worden genomen als alle andere zaken binnen het akkoord zijn besproken, met inzicht in de gevolgen voor deze aspecten. Hierbij kan bijvoorbeeld meespelen hoe de bekostigde instellingen zich kunnen gaan bewegen op de private markt en hoe vervolgens wordt bezien wat dit inhoudt voor kosten en winsten, risico's en investeringen en dat soort zaken.

a VT en VON

Als we kijken naar de bekostiging van het huidige hoger onderwijs is het zo, grofweg gesteld, dat elke student een bepaald bedrag oplevert, onafhankelijk van de variant waarvoor betrokkene staat ingeschreven. Maar de grootste uitgaven betreffen toch de voltijdse opleidingen, en aantal duale trajecten voor jongeren. Bij deeltijd is het zo dat er veel vormen zijn waarbij de uitgaven een (heel) stuk lager zijn dan bij voltijd – leidend tot een soort kruis-financiering binnen een instelling.

De vraag is dus dat bij een verdere beschouwing van de wijze van bekostigen, als de flexibele trajecten juist in het volwassenonderwijs zullen worden opgenomen, ook weer een differentiatie in die zin zal worden overwogen.

Een ander interessant punt is, in samenhang met de verdere mogelijkheden voor privatisering, of de overheid de hogescholen gaat dwingen om in gezamenlijk overleg te bezien welke sectoren niet meer door verschillende instellingen in alle regio's zullen worden bediend. Men heeft het hier over

een profiel dat duidelijker moet worden geformuleerd en dan ook door de OCW kan worden gehanteerd om zo nodig te snijden in het regionale aanbod. Dat kan ook best betekenen dat de 'krachtigste' hogeschool op basis daarvan meer geld krijgt om in regio's met een 'dunnere' vraag naar scholing alle doelgroepen te kunnen blijven bedienen.

Uiteraard is ook het gebruik van online onderwijs en andere vormen van blended learning van invloed kan zijn op de spreiding van het aanbod binnen het hbo en wo.

b Aansluiting

In het verlengde van hetgeen bij a. is gesteld kan worden gesteld dat het streven naar een breder regionaal aanbod voor de universiteiten niet nodig is. Degenen die opteren voor het wetenschappelijk onderwijs zullen zeker bereid zijn om naar een universiteitsstad te verhuizen of grotere afstanden te overbruggen.

Voor het hbo kan met het hebben van de Ad in het pakket worden gekeken of er meerdere constructies zijn waarbij iemand na het mbo en havo in een regio eerst de Ad doet, om daarna een duale bachelor te gaan volgen – vaak ook (deels) in een regio vorm te geven – of te kiezen voor een voltijdse bachelor buiten de directe regio. Dat kan het moment zijn dat deze persoon ergens op kamers gaat wonen of verder moet reizen.

Het betekent dus dat met de Ad-bundels, bijvoorbeeld binnen een Professional Associate College of op een mbo-campus, de keuze voor leerlingen kan worden uitgesteld, om het zo te zeggen. Zeker als daarna in twee jaren een Bachelorgraad is te verwerven, kan ook worden gekeken naar de aansluiting tussen de Ad en de Bachelor, binnen het hbo als geheel. Daarbij kunnen hogescholen samenwerken, op basis van het aanbieden van varianten, dus voltijd en dual voor jongeren.

- De vragen vanuit de regio aan hogescholen nemen toe en dat vergt doordenking van deze functie in termen van bestuurlijk instrumentarium (macrodoelmatigheid, accreditatie etc.) dat daarbij past.
En in hoeverre zou verhoging van de vaste voet c.q. verschuiving van variabel naar vast in de hbo-bekostiging bij kunnen dragen aan lange termijnoplossingen voor vraagstukken rond krimp?

Deze verkenning raakt zonder meer een cruciaal punt nl. of hogescholen zelf kunnen en mogen bepalen waar ze zich vestigen en wat ze aldaar kunnen aanbieden, en in welke varianten. Dat zou inhouden dat het huidige systeem behoorlijk dient te worden opgeschud, gezien de consequenties ervan, met in het achterhoofd de gedachte dat alle opleidingen door de overheid moeten worden bekostigd. Daarvoor is een ander structuur te verzinnen, met die vaste voeten per hogeschool en variabele budgetten voor bundels van activiteiten, maar ook dan zullen er zeker weer problemen opduiken als het gaat om instroom en aantallen studenten.

Voor de krimp in regio's en bij het aanbod van opleidingen die absoluut in stand moeten worden gehouden, kunnen ook andere vormen worden bedacht, zonder overal ook fysieke vestigingen te hebben en in stand te houden.

Het kan ook met inzet van mbo-vestigingen en plekken waar nu ook bedrijfsscholen zijn, zeker voor bepaalde hbo-opleidingen en duale inrichtingen.

- Dergelijke wijzigingen in de bekostiging kunnen leiden tot herverdeeffecten. De VH en UNL vragen aandacht voor deze effecten.
Ook is bij al deze vragen een gezamenlijke feitenbasis onmisbaar via een beter inzicht in de besteding van tijd en geld binnen de instellingen; partijen zullen hiervoor onderzoek uitzetten.
Tot slot zal ook worden nagegaan waar nog mogelijkheden liggen voor het terugbrengen van regeldrukkosten als gevolg van wet- en regelgeving en financieringsinstrumenten.

Dit doel is duidelijk. Het betekent dat de overheid zonder meer mee wil gaan met wensen die de hogescholen en universiteiten hebben uitgesproken en neergelegd, maar dat het wel eerst een kwestie is van 'meten is weten'. Er zijn veel voorbeelden beschikbaar waarbij na een aantal jaren vraagtekens werden geplaatst bij de effecten van de maatregelen die aan budgetten waren gekoppeld, met specifieke doelstellingen. Onderwijs is zonder meer een lastige sector binnen het Neder-

landse werkveld om van tevoren te bedenken hoe alle betrokkenen gaan reageren en wat de impact is van allerlei disrupties tijdens de looptijd van projecten, pilots en experimenten. Het doorlopend monitoren mag dus zeker strakker gebeuren, ook door tussentijdse ontwikkelingen te meten, en vervolgens zo nodig bij te sturen.

- Nopen bovenstaande vragen ook tot aanpassing van bestuurlijke verhoudingen?
Discussie over sommige onderwerpen laat zien dat er niet altijd sprake is van een gedeeld beeld van de gewenste sturingsfilosofie bij de samenwerking tussen overheid en instellingen. Tegelijkertijd is het van belang dat de strategieën van individuele instellingen en het beleid van de Rijksoverheid op nationaal niveau elkaar zoveel mogelijk versterken.
Daarnaast spelen er nog andere vragen: hoe moet nationaal beleid vorm worden gegeven in een aan belang winnende Europese en internationale context?
In hoeverre is de huidige wet- en regelgeving voldoende faciliterend en stimulerend voor een responsief en vernieuwend hoger-onderwijsstelsel?
En wat vraagt dit van het toezicht op het hoger onderwijs?

Hieruit spreekt nadrukkelijk de spanningen die er waren en zullen doorwerken in deze verkenningen. Kennelijk is er in de aanloop naar het opstellen van dit document ook behoorlijk gediscussieerd, met mogelijk als uitkomst van de meningsverschillen de aanpak die heeft geresulteerd in het vastleggen ervan in dit stuk, om te bezien hoe binnen de verkenningen argumenten zijn te vinden om mogelijk dichterbij elkaar te komen.

De huidige wet- en regelgeving zal niet zomaar worden losgelaten, met allerlei kaders. Ook zal het toezicht blijven, want het gaat tenslotte wel om overheidsgeld, met daaraan gekoppeld een verantwoording naar de maatschappij.

Overigens zou dit alles ook aanleiding kunnen zijn om de WHW als geheel een keer volledig op te schonen. Er moet goed worden bezien wat nog echt nodig is. Tegelijkertijd moet er duidelijkheid zijn rond allerlei begrippen die cruciaal zijn voor het laten functioneren van het stelsel – ter voorkoming van ‘grijze gebieden’ waarbinnen de instellingen hun gang kunnen gaan.

De toekomstverkenning start in september 2022 en zal voor de zomer van 2023 worden afgerond. Op basis van de verkenning zal de minister – na overleg met de bij de verkenning betrokken partijen – zijn visie geven op een toekomstbestendig stelsel van hoger onderwijs en wetenschap, en reageren op de in de verkenning benoemde oplossingsrichtingen voor bovengenoemde vraagstukken.

Een druk jaar, met alle verkenningen die in gang zijn gezet of nog aan bod komen. Het is nu dus afwachten wanneer de minister met zijn visie komt, in het najaar van 2023. Een rapport met de resultaten van de verkenningen is beloofd voor het eind van dit studiejaar.